

Rethinking Perspectives in Translation Research and Practice – International Conference

(Dél-Korea, Szöul, 2013. október 18–19.)

Károly Adrienn

E-mail: adriennkaroly@gmail.com

A dél-koreai Tolmácsolás- és Fordításkutató Intézet (Interpreting and Translation Research Institute – ITRI) és a Koreai Fordítástudományi Egyesület (Korean Association of Translation Studies – KATS) 2013. október 18–19-én rendezte meg Szöulban a „Rethinking Perspectives in Translation Research and Practice” című nemzetközi fordítástudományi konferenciát a nagy hírű és nemzetközileg is elismert Hankuk Egyetemen (Hankuk University of Foreign Studies), amelyen előadóként és egyben érdeklődő hallgatónaként volt szerencsém részt venni. A konferencián a plenáris előadásokon kívül összesen hatvan előadást lehetett meghallgatni négy párhuzamos szekcióban. Az előadók nagy része Ázsiából érkezett (Dél-Korea, Japán, Kína, Hong Kong, Szingapúr és Malajzia), de Oroszország, Ausztrália, az Egyesült Királyság, Kuvait és általam Magyarország is képviselte magát.

A konferencia négy vendégelőadója, a fordítástudomány elismert szakemberei, a világ négy különböző régióját képviselték: Jeremy Munday az angliai Leedsi Egyetem Fordítástudományi Központjának professzora, az *Introducing Translation Studies: Theories and Applications* című, három kiadást is megélt könyv szerzője, Nyikolaj Garbovszkij a Moszkvai Állami Egyetem 2004-ben alapított Fordítási és Tolmácsolási Karának (School of Translation and Interpretation) dékánja, Roberto A. Valdeón a spanyolországi Oviedo Egyetem Bölcsészettudományi Karának professzora, a hírszövegek fordításának elismert kutatója, valamint az amerikai Edwin Gentzler, az amhersti Massachusettsi Egyetem professzora és az egyetem Fordítási Központjának igazgatója, a több nyelvre lefordított *Translation and Identity in the Americas* és a *Contemporary Translation Theories* című könyvek szerzője, a *Translation and Power* című könyv társszerzője.

A szöuli Hankuk Egyetemen nagy hagyománya van mind az idegen nyelvek (többek között a magyar nyelv), mind a fordítás és tolmácsolás oktatásának. A Fordító- és Tolmácsoló Kart (Graduate School of Interpretation and Translation – GSIT) 1979-ben alapították, amely a maga nemében első volt Ázsiában. A karon belül jelenleg nyolc nyelven folyik nemzetközileg elismert mester- és doktori szintű képzés egy vagy kettő idegen nyelv kombinációjában (angol, francia, német, orosz, spanyol, kínai, japán és arab). A kar keretein belül működik az 1997-ben alapított Tolmácsolás- és Fordításkutató Intézet

(Interpreting and Translation Research Institute – ITRI), melynek fő célja a fordító- és tolmácsképző programok minőségének folyamatos fejlesztése, illetve a tudományos kutatások, csereprogramok és konferenciák támogatása.

A másik fő szervező a Koreai Fordítástudományi Egyesület volt (Korean Association of Translation Studies – KATS), amely 1999-ben alapult azzal a céllal, hogy szakmai fórumot biztosítson a fordítástudomány elméleti és gyakorlati szakembereinek és képviselőinek, valamint elősegítse a fordítástudomány önálló tudományválasztását Dél-Koreában. Az intézmény évente két konferenciát szervez, valamint 2000-ben saját tudományos folyóiratot indított útjára *The Journal of Translation Studies* néven, amely jelenleg évente négy számmal jelenik meg.

A nemzetközi konferencia központi témája a fordítástudomány uralkodó szemléleteinek újragondolása volt. A szervezők abból a tényből indultak ki, hogy a fordítástudományi témák fokozatos kibővülésével egyre több más tudományág vált érintetté a kutatásokban. A másik alapgondolat az volt, hogy a fordítástudomány nemzetközivé válásával egyre több különböző nyelv és kultúra nézőpontjai és gondolatai ötvöződnek. A konferenciafelhívásban a szervezők kiemelték, hogy a fordítástudomány alapját jórészt Európában született, európai nyelvekből és kultúrákból kiinduló elméletek képezik, és bár a fordítástudomány azóta hatalmas fejlődésen ment keresztül, még mindig jellemző a nyugati kultúrák dominanciája. Éppen ezért a konferencia fő céljaként azt tűzték ki, hogy a résztvevők megismerjék a fordítástudomány elméletében és gyakorlatában uralkodó szemléleteket és kutatási irányokat a különböző kulturális kontextusokban, és egyúttal megpróbálják közelebb hozni egymáshoz a nyugati és ázsiai nézeteket és hagyományokat.

A konferencia első napján a fő szervezők köszöntése után először Jeremy Munday, majd az első párhuzamos szekció után Nyikolaj Garbovszkij plenáris előadását hallgathatták meg az érdeklődők. Jeremy Munday előadásában a fordítástudomány múltjára és lehetséges jövőjére összpontosítva felhívta a figyelmet többek között arra, hogy a fordítástudomány önállósá válása során sokszor volt tapasztalható feszültség az uralkodó irányzatok között, amiből adódóan a fordítástudománynak több szintű küzdelmet kellett vívnia. Egyrészt ki kellett alakítania a saját identitását és a képviselői és döntéshozatali intézményeit, másrészt ki kellett dolgoznia a kutatások támogatási módját, valamint a kutatási irányokat. Willard McCarty (1999) metaforáját idézve, amely szerint a fordítók föníciai kereskedőkhöz hasonlíthatók, Munday hangsúlyozta, hogy a fordítóknak és tolmácsoknak nagyon fontos szerepe van a kultúrák közti közvetítésében, és egyben kiemelte a fordítástudomány tudományközi jellegét.

Az interdiszciplinaritás a professzor szerint egyrészt a tudás szervezésének és intézményesítésének átgondolására ösztönözhet, másrészt viszont azzal is jár, hogy a fordítástudomány egyre nehezebben fogható össze és érthető meg. Ennek ellenére Munday szerint a fordítástudománynak – beleértve az elméletet és a gyakorlatot is – nyitottnak kell maradnia minden más érintett tudományág és elemzési mód felé. A következőkben a professzor a fordítás fogalmának összetettségét kívánta illusztrálni néhány fontos fogalompárral, például fordítás, illetve tolmácsolás, fordítás a nyelvtanulásban, illetve a hivatásos fordítók tevé-

kenysége, fordítás mint eredmény és folyamat, illetve fordítás mint kulturális jelenség, valamint fordítás mint átlátható jelentésátvitel, illetve fordítás mint érdekből történő beavatkozási forma. A fordítás fogalmának tisztázása során Munday megemlítette Roman Jakobson 1959-es kategóriáit (intra-lingvális, inter-lingvális és interszemiotikus fordítás), de szóba került a fordítástudomány Holmes-féle felosztása is, amelynek kapcsán Munday felvetette, hogy a modell érvényessége a mai kontextusban megkérdőjelezhető. Szerinte a felosztás előíró jelleget közvetít, ami megakadályozhatja más nézőpontok és kutatási irányok elfogadását. Munday idézte Maria Tymoczko 2005-ben megjelent cikkét, amelyben a szerző a fordítástudomány lehetséges útjait elemzi, és azt javasolja, hogy a fordítás definícióját nyitva kell hagyni, mivel így a folyamatos technológiai fejlődés és a változó tudományos nézőpontok következtében kialakult új fordítási formákat könnyen be lehet építeni a rendszerbe.

Munday megemlítette továbbá a fogalmak használatában jellemző következetlenséget, és azt sérelmezte, hogy sok esetben a különböző terminusok ugyanarra a fogalomra utalnak. Az előadó kiemelte a kultúratudomány egyre erősödő hatását a fordítástudományon belül, amely egyre inkább a fordítók társadalmi szerepére helyezi a hangsúlyt. Az elméleti nézőpontok változása mellett az egyre gyorsabb technológiai fejlődés hatásai is szóba kerültek, amelyek nemcsak fordítói gyakorlatra, a fordítás különböző formáira és a fordítás oktatására hatnak, hanem a kutatási témák kiszélesedését és sokszínűségét is eredményezik. Végül Munday beszélt a fordítástudomány alkalmazott ágáról, ahol szerinte nagyon fontos az általános pedagógiai kutatások legújabb eredményeinek alkalmazása. Arra sajnos nem tért ki, hogy a nem hivatásos fordítóképzés kontextusán kívül miben látja a fordítás oktatásának fontosságát. Az előadás végén Munday azt próbálta megjósolni, hogy vajon milyen lesz a fordítástudomány a jövőben, milyen elvek alapján fog működni. A kísérleti módszerek várhatóan további fejlődésen mennek majd keresztül, valamint egyre több többnyelvű és tudományközi együttműködés keretében megvalósuló kutatás indul. Ezen kívül a professzor a nyelvészeti modellek további finomítását jósolta, csakúgy, mint a gépi fordítás és a korpuszalapú kutatások fejlődését. Egy további, egyre népszerűbbé váló terület Munday szerint a kollaboratív fordítás és a fordítás új formáinak kutatása, valamint a nyelvpolitikai jellegű vizsgálatok. Általánosságban Munday a fordítástudomány még nyitottabbá válására számít más tudományágak felé, például szociológia, történelemtudomány, narratológia, politológia és etika. Összességében egy érdekes, kissé általánosabb jellegű előadást hallgathattunk meg, amely azonban számos kérdés továbbgondolására készítette a hallgatóságot. Engem elsősorban a fordítás fogalmának kitágulása ragadott meg, és szívesen hallottam volna többet arról, hogy Munday hogyan vélekedik azoknak a jelenségeknek a hatásairól, amelyekkel a jövő fordítástudományának meg kell majd birkóznia, például az angol nyelv nemzetközi kommunikációban elfoglalt szerepének a fordítás elméletére és gyakorlatára gyakorolt hatásáról, vagy a nem hivatásos fordítás egyre nagyobb mértékű elterjedéséről.

A második plenáris előadó, Nyikolaj Garbovszkij a Moszkvai Állami Egyetemről, a többiekkel ellentétben oroszul beszélt, de a profi szervezésnek és a szinkrontolmácsolásnak köszönhetően hat nyelven is lehetett követni az

előadást. Az előadás témája a fordításoktatás elméletének legújabb kihívásai voltak. Az előadás elején Garbovszkij hangsúlyozta, hogy a fordításoktatás viszonylag fiatal tudományterület, és bár a fordítástudomány fejlődésével párhuzamosan alakult ki, számos általános pedagógiai elven nyugszik. Példaként a német Wolfgang Ratke pedagógiáját és a cseh Comenius *Didactica Magna* című művét említette. Ezután három olyan kihívást említett, amellyel a fordításoktatásnak meg kell birkóznia. Az első kategóriába globális jelenségek tartoznak. Ilyen például az angol nyelv világméretű elterjedése, amellyel kapcsolatosan a professzor megjegyezte, hogy a globalizációra adott válaszként a fordítás a kulturális identitás fenntartásának egyik eszközévé vált, ami pozitívan hat a nem angolra és nem angolról történő fordításokra is. Ez a jelenség szerinte a fizikából jól ismert hatás-ellenhatás elvével is értelmezhető. Garbovszkij példaként említette, hogy a francia kormány támogatja Puskin műveinek franciára, vagy a koreai irodalom oroszra fordítását. A második, a fordítás oktatása előtt álló kihívás a technológiai fejlődés. Garbovszkij szerint a fordítóknak folyamatosan lépést kell tartaniuk a technológiával, mivel a kiadók, a fordítóirodák, hírügynökségek, a nemzetközi szervezetek és intézmények ilyen irányú elvárásai egyre magasabbak. A háttértudás gyarapításán kívül nagyon fontosnak tartja az információkeresési készség fejlesztését is. Végül a harmadik kihívást a társadalomban és az oktatásban lezajló reformok jelentik, amelyek hatnak az oktatás tartalmára és módszereire.

Garbovszkij hangsúlyozta, hogy az orosz oktatásnak – beleértve a fordítóképzést – nagy hagyományai és jól bevált módszerei vannak, ezért az oktatási reformok kapcsán a legnagyobb kérdés az, hogy képesek-e a szakemberek kritikus szemmel felmérni azt, hogy mennyi és milyen „idegen” elem épüljön be az új orosz tantervekbe, valamint hogy milyen módon integrálják az új technológiákat a képzésbe. A professzor megemlítette, hogy Oroszországban egyre több szakfordítóképző programot hirdetnek, amelyek a terminológiára helyezik a hangsúlyt, pedig szintén nagyon fontos lenne minden ilyen programba beépíteni a kommunikáció kulturális aspektusait. Ezek a programok nagyon népszerűek, viszont az itt végzett fordítók sokszor nem tudnak megbirkózni a feladatokkal valódi fordítási helyzetekben, hiába ismerik az adott szakterület terminológiáját.

Egy további fontos jelenség a professzor szerint Oroszországban az, hogy a nagyközönség kritikus szemmel figyeli a fordítók tevékenységét, és laikusok is előszeretettel mondanak véleményt a fordításokról és a fordítókról. Kezdő fordítók esetében viszont figyelembe kellene venni, hogy a minőségi fordításhoz nemcsak minőségi képzés, hanem sok év tapasztalata is szükséges. Ezenfelül nagy hiány mutatkozik olyan képzett oktatókból, akik egyben tapasztalt hivatásos fordítók, és ismerik az új korszak kihívásait, csakúgy, mint a legújabb pedagógiai elveket. A professzor szerint számos orosz egyetem még mindig a szovjet korszak oktatási elveit alkalmazza a gyakorlatban. Az új oktatási modellek kialakításakor azonban figyelembe kell venni a sikeresen működő modern európai és nemzetközi fordítóképző intézmények programjait, és ezt ötvözni a jól működő orosz képzési hagyományokkal. Külön kihangsúlyozta a fordítások értékelésének fontosságát a képzésen belül, amelyet az egyik legfontosabb mozzanatnak tart. Végül a nemzetközi együttműködés fontosságáról szót

ejtve Garbovszkij példaként említette a CIUTI (Conférence Internationale Permanente d'Instituts Universitaires de Traducteurs et d'Interprètes) nemzetközi szervezetet, amely egyetemi fordító- és tolmácsoló intézetek nemzetközi szövetsége, jelenleg több mint negyven taggal, köztük Oroszországgal. A szervezet évente tart nagygyűlést, továbbá számos nemzetközi konferenciát és továbbképző programot szervez.

A második nap első plenáris előadója Roberto A. Valdeón, a spanyolországi Oviedo Egyetem professzora volt, aki a hírfordításról tartott igen érdekes előadást. A professzor először néhány olyan tudományos folyóiratot említett, amely külön számot szentelt a témának, többek között az *Across Languages and Cultures* (11. évf. 2. sz.), a *Meta* (57. évf. 4. sz.), valamint a *Perspectives* folyóirat 2015-ben megjelenő különszáma (amelynek Valdeón egyébként a főszerkesztője). A hírfordítás rövid történeti áttekintése során Valdeón kitért a fordításnak az újságírás történetében, valamint az újságírásnak mint szakmának a professzionalizálódásában betöltött szerepére. A kapuőr (*gatekeeper*) terminust használva Valdeón kiemelte a szerkesztők ideológia-közvetítő szerepét a hírek kiválasztásának és rendezésének folyamatában, majd a globalizáció terminusával a globalizációs folyamat újságírásra gyakorolt hatását próbálta illusztrálni. Valdeón ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a hírfordítás területén nagyon fontos a helyi kontextus figyelembevétele, amely értelemben a hírfordítás tulajdonképpen adaptációnak, illetve lokalizációnak is tekinthető.

A második nap következő, és egyben a konferencia utolsó plenáris előadójaként az amerikai Edwin Gentzler hallgathattuk meg, aki a poszt-fordítástudományról tartott igen elgondolkodtató előadást. A professzor azzal a gondolattal nyitott, hogy a fordítás képes társadalmi változásokat előidézni, ezért a fordítókat tulajdonképpen kulturális hősöknek is lehet tekinteni. Az előző előadókhöz hasonlóan Gentzler is kiemelte a fordítástudomány tudományközi jellegét, valamint azt, hogy a fordítástudományban túl kellene lépni az Európa-centrikus gondolkodásmódon, amely homogén nemzeti nyelvekből és kultúrákból indul ki. Szerinte a határokhöz kötött nyelvek és kultúrák fokozatosan összemósódnak, ezért a fordítástudományban célszerűbb inkább régiókról beszélni. Az amerikai helyzetre példaként Gentzler egy kifejezetten érdekes jelenséget említett. A közvetett fordítás jelensége arra a helyzetre utal, amikor egy bevándorló angol nyelven ír könyvet, amelynek a témája viszont az író saját kultúrájához kapcsolódik. Ilyenkor felvetődik a kérdés: vajon ezeket a műveket, bár nincs hagyományos értelemben vett forrásnyelvi szöveg, lehet-e fordításnak tekinteni? Gentzler szerint ha a Sherry Simon *Translating Montreal* (2012) című könyvében szereplő definíciót vesszük alapul, mely szerint a fordítás olyan írás, amely a más nyelvekkel való érintkezésből meríti az ihletet, akkor a fent említett jelenség tulajdonképpen fordításnak számít. Gentzler hangsúlyozta továbbá a fordítástudományon belüli kulturális fordulat fontosságát, utalva Susan Bassnett és André Lefevere *Translation, History and Culture* (1990), valamint a *Constructing Cultures* (1998) című művére, amelyben a szerzők azt javasolják, hogy a kultúratudományon belül elérkezett az idő a „fordítási fordulatra”, vagyis a fordítást a kultúra központi elemének kellene tekinteni. Ehhez kapcsolódóan Gentzler idézte Sherry Simon *Cities in Translation* (2012) című könyvé-

ben megfogalmazott gondolatát, amely szerint a fordítás adja minden kulturális alkotás alapját, azaz a kultúra alapvetően fordítási jellegű. Ilyen értelemben a fordítás központi eleme az építészetnek, a művészeteknek vagy akár a vallásnak. A poszt-fordítástudomány terminust, ami Gentzler előadásának címében szerepelt, Stefano Arduini és Siri Nergaard használta először a *Translation: a New Paradigm* című cikkben, amely a 2011-ben jelent meg a *Translation* című új, nemzetközi tudományos folyóirat első számában. A cikkben a szerzők azt hangsúlyozták, hogy a fordítás transzdiszciplináris tevékenység és jelenség, amely alapvetően értelmező és operatív eszköznek tekinthető. Saját, 2009-ben megjelent könyvére hivatkozva Gentzler megemlítette, hogy az Egyesült Államokban a fordítás egyre inkább az identitás kifejezésének eszköze.

A „poszt” előtag az említett cikkben arra utal, hogy az új nézőpontok és gondolkodásmódok a hagyományos értelemben vett fordítástudomány határain kívülről érkeznek. Gentzler az irodalmi fordítások fellendüléséről is szót ejtett, legalábbis az Egyesült Államokon belül, kiemelve a kisebb kiadók szerepét (például az Archipelago Books, az Open Letter Books vagy a Dalkey Archive Press). Megemlített továbbá néhány weboldalt, amelyek a kortárs nemzetközi irodalmi fordítások népszerűsítését és támogatását tűzték ki célul. Az egyik ilyen a Rochesteri Egyetem által fenntartott *Three Percent*, amely 2007-ben indult, és a nevét onnan kapta, hogy indulásakor az Egyesült Államokban kiadott könyveknek csupán három százaléka volt fordítás. A másik példa a 2003-ban indult *Words Without Borders* nevű oldal, amely az elmúlt tíz év alatt összesen 119 országból, 92 nyelvből angolra fordított mű megjelenését segítette elő, többek között magyar szerzők műveit. Emellett néhány olyan könyvet, illetve filmet említett, amelynek a témája maga a fordítás. Előadásának végén Gentzler örömmel nyugtázta, hogy az Egyesült Államokban az irodalmi fordítás egyre nagyobb súlyú és egyre láthatóbb jelenséggé, illetve tevékenységgé válik, amelybe nemcsak a képzési programok, hanem a kiadók és különböző irodalmi szervezetek is bekapcsolódnak. Ugyanakkor kiemelte, hogy a poszt-fordítástudomány terminus a nem irodalmi fordítások esetén ugyanúgy érvényes.

A plenáris előadókon kívül a két nap alatt összesen hatvan előadást lehetett meghallgatni igen változatos témákban (például irodalmi fordítás, hírfordítás, tolmácsolás, fordító-, illetve tolmácsképzés, a fordítás szociológiai és politikai/ideológiai aspektusai, nem hivatásos fordítás, audovizuális fordítás, közösségi tolmácsolás, fordítás és kétnyelvű írás, valamint fordításkritika). Az én előadásom a nem hivatásos fordítás, illetve nyelvi közvetítés nyelvoktatásba történő integrálásáról szólt a magyar kontextusban, de az előadásom elején röviden bemutattam a magyarországi fordítástudomány és fordítóképzés történetét és helyzetét is. Összességében elmondható, hogy izgalmas témák kerültek elő az előadások során, és kifejezetten érdekes volt hallani, hogy egy másik kontinensen milyen nyelvekhez és fordításhoz kapcsolódó jelenségek állnak a fordítástudományi kutatások középpontjában.